

Nr 19.

Ankom till riksdagens kansli den 4 april 1940 kl. 3 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning rörande
höjd pensionsålder för statsanställda m. fl.*

I två till bankoutskottets förberedande handläggning hänvisade likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren under nr 75 av herr *von Stockenström* jämte tre av kammarens övriga ledamöter och den andra inom andra kammaren under nr 134 av herr *Carlström* jämte tolv av kammarens övriga ledamöter, har hemställts, »att riksdagen ville besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville åt 1938 års pensionssakkunniga uppdraga att skyndsamt utreda frågan om höjd pensionsålder för statsanställda och vissa med dem likställda grupper av befattningshavare samt till nästa års riksdag framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda».

Vidare har i två till bankoutskottets förberedande handläggning hänvisade likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren under nr 113 av herrar *Andrén* och *Tamm* samt den andra inom andra kammaren under nr 179 av herr *Persson* i Falla jämte fyra av kammarens övriga ledamöter, hemställts, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t skyndsamt måtte verkställa en omprövning av frågan om pensionsåldern för statens befattningshavare samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill omprövningen må föranleda».

Till stöd för yrkandet i de likalydande motionerna I: 75 och II: 134 anföres följande.

»Genom den vid 1934 års riksdag genomförda reformen i fråga om statsanställdas pensionering vidtogs bl. a. den förändringen i avseende på pensionsåldern, att denna för såväl allmänna civilförvaltningens som de affärsdrivande verkens tjänstemän och anställda normalt fastställdes till för lönegraderna 1—12 60 år och för övriga i högre löneställning till 65 år, lika för män och kvinnor. Före ikraftträdandet av denna lag var pensionsåldern med vissa undantag normalt bestämd till 67 år för manliga och 60 år för kvinnliga befattningshavare inom den allmänna civilförvaltningen och för kommunikationsverkens vidkommande var högsta pensionsåldern 67 år, men därjämte tillämpades vissa lägre pensionsåldrar, 65, 63, 60 och i några särskilda fall 55 år.

1930 års pensionssakkunniga, som haft ärendet till utredning, hade förordat, att personalen i pensionshänseende skulle indelas i tre huvudgrupper, varvid pensionsåldern skulle bestämmas till 63 år för tjänstemän i lönegraderna 1—12, 65 år för tjänstemän i lönegraderna 13—20 och 67 år för tjänstemän i högre löneställning. Genom särskilda undantag från denna huvudregel skulle tillgodoses de speciella krav, som gjorde sig gällande i vissa befattningar. Enligt de sakkunnigas förslag skulle pensionsåldern vara lika för män och kvinnor i samma befattning. De sakkunnigas förslag beträffan-

de pensionsåldern hade i myndigheternas yttranden i allmänhet blivit tillstyrkt.

Som motivering för den kungl. propositionens förslag vid ovanstående riksdag om lägre pensionsålder än av de sakkunniga förordade framhöll departementschefen dels kravet på effektivitet i statsverksamheten, dels sociala skäl. I sistnämnda avseende återropades särskilt den starka ökningen i de arbetsföra åldrarna som skett och som beräknades ytterligare ske under de närmaste årtiondena. Det vore en viktig social angelägenhet att söka bereda ökade försörjningsmöjligheter åt den yngre arbetskraft, som genom denna utveckling hade allt svårare att finna arbete. Säkerligen förestavades också riksdagens beslut i denna fråga till övervägande del av det skälet, att sänkningen av pensionsåldrarna för de statsanställda skulle i icke ringa grad bidra till att minska den ungdomsarbetslöshet, som vid denna tid var en ganska skrämmande företeelse här i landet.

Såsom förhållandena sedan dess utvecklats sig — ungdomsarbetslösheten kan sägas vara praktiskt taget försvunnen och i stället förbytt i brist på yngre arbetskraft inom vissa områden — kan man icke gärna undgå att göra sig den frågan, om icke 1934 års reform gick en smula för långt i nedskärningen av pensionsåldern för övervägande delen av de statsanställda. Särskilt nu, då genom världshändelsernas inflytande vårt folk, säkerligen för lång tid framåt, tvingas att dels iakttaga alla möjliga besparingar på området, som ej beröra våra försvarsanstalter, och dels spänna alla krafter för att hålla produktionen uppe på områden, där försvarsberedskapen tagit en del av den ordinarie arbetskraften i anspråk, torde en omprövning av denna fråga vara välmotiverad.

Det kan visserligen anmärkas, att 1934 års reform ännu knappast på grund av övergångsbestämmelserna hunnit komma i full tillämpning och att genom vissa av utskottet då vidtagna jämkningar densamma kom att kosta mindre än enligt Kungl. Maj:ts förslag samt att därför frågan om en översyn av densamma nu vore för tidigt väckt. Vi måste dock hålla före, att under de utomordentliga förhållanden, vi leva i, kunna icke eljest gängse skäl återropas för statsmakternas handlande. De ökade kostnader, som åsamkats statsverket genom sänkningen av pensionsåldrarna från av *de sakkunniga föreslagna gränserna* till vad som nu gäller, torde för nästa budgetår röra sig omkring 5 miljoner kronor och om man utgår ifrån bestämmelserna före 1934 en betydligt högre summa.

Skall frågan om besparingar nu och för framtiden inte endast bli ett tomt talesätt, måste åtgärder vidtagas främst på sådana områden, där de utan att alltför hårt drabba någon enskild kunna genomföras. På detta område anse vi möjlighet till en sådan besparingsåtgärd föreligga. Vi kunna icke heller tro, att, med den ökade vitalitet som vårt folk även vid högre ålder nu visar sig besitta, kravet på effektivitet i statsverksamheten därigenom behöver eftersättas.

En ändring i här berörda spörsmål kan tänkas företagas antingen genom att riksdagen omedelbart beslutar en provisorisk utökning av de statsanställdas tjänstetid, exempelvis i huvudsaklig överensstämmelse med sakkunnigas här omnämnda förslag, eller ock genom att frågan hänskjutes till närmare utredning. Då 1938 års pensionssakkunniga i allt fall syssla med vissa pensionsfrågor och alltså ingen ny kommitté för ärendets utredning behöver tillskapas, synes det vara lämpligast att denna får i uppdrag att skyndsamt utreda frågan, så att eventuellt förslag kunde föreläggas nästa års riksdag.

Vi vilja också ifrågasätta, huruvida icke i större utsträckning än som för närvarande tillämpas befattningshavare borde medgivnas rätt att kvarstå i tjänst efter uppnådd pensionsålder.

Vad ovan anförts i fråga om de statsanställda torde äga giltighet även för vissa grupper av befattningshavare, som visserligen formellt icke äro statsanställda, men till vilkas avlöning statsbidrag utgår och vilkas löne- och pensionsförhållanden regleras på likartat sätt.»

Det förslag, som framställts i de likalydande motionerna I: 113 och II: 179, motiveras på följande sätt:

»I en annan denna dag avgiven motion hemställes, med motivering av befolkningsutvecklingen i vårt land, vilken med oundgänglighet kräver att sysselsättning beredes även arbetskraft som hittills icke tagits i anspråk, att Kungl. Maj:t måtte vid lämplig tidpunkt igångsätta en utredning om de praktiska åtgärder, som äro ägnade att i framtiden tillgodogöra samhället och det produktiva livet de partiellt arbetsföras arbetskraft.

Den bakgrund, vartill omförmälda motion hänför sig, gäller icke minst statens ämbets- och tjänstemän.

Beträffande dessas pensionsålder genomfördes vid 1934 års riksdag en sänkning. Beslutet fattades under intrycket av en då rådande stark ungdomsarbetslöshet, vilken hos många framkallade en önskan att vidtaga snabba åtgärder i syfte att upphjälpa ungdomens sysselsättningsmöjligheter. Dessa förhållanden äro emellertid ej längre för handen, och de befolkningsstatistiska siffrorna, som peka på sjunkande storlek av de yngre årsklasserna, tyda på att de antagligen ej någonsin skola återkomma med samma tryck som under den senaste krisen.

Med hänsyn härtill föreligger enligt vår uppfattning synnerlig anledning att återgå till grundlinjer, som före år 1934 varit rådande inom det statliga lönesystemet och som i längden måste anses mera bärande än det nu tillämpade, under intrycket av övergående akuta olägenheter tillkomna. Statsfinansiella synpunkter, vilka under nuvarande tidpunkt äro särskilt vägande, tala även för ett steg i denna riktning.»

Ovan åberopade, samtidigt med motionerna I: 113 och II: 179 avgivna motion är motionen i första kammaren nr 121 om utredning angående praktiska åtgärder i syfte att tillgodogöra samhället de partiellt arbetsföras arbetskraft. Denna motion har väckts av samma ledamöter, som framburit motionen nr 113. En med motionen I: 121 likalydande motion har inom andra kammaren under nr 178 väckts av samma ledamöter, som framburit motionen nr 179. Ifrågavarande *motioner I: 121 och II: 178*, vilka hänvisats till respektive första kammarens första tillfälliga utskott och andra kammarens första tillfälliga utskott, innehålla en allmän belysning av vissa olika problem, vilka sammanhännga med den av befolkningsutvecklingen aktualiserade och särskilt i nuvarande krisläge framträdande frågan om möjligheterna till ökat utnyttjande av den arbetskraft, som representeras av personer vilka på grund av ålder eller av annan anledning ej kunna betraktas såsom fullt arbetsföra. Bland dessa problem beröres även frågan om bibehållande i tjänst intill högre ålder av olika grupper av anställda, varvid särskilt uppmärksamhetsmålet om en höjning av pensionsåldern för statstjänstemän.

Enligt vad bankoutskottet inhämtat, har första kammarens första tillfälliga utskott i vederbörlig ordning anhållit om *1938 års pensionssakkunnigas* utlåtande över motionen I: 121. De sakkunniga hava i anledning här-

av den 27 februari 1940 avgivit yttrande över motionen, i vad densamma avser spörsmålet om de statliga befattningshavarnas avgångsålder. De sakkunniga hava till en början erinrat om tillkomsten av nu gällande bestämmelser i ämnet. Däröfver samt beträffande den formella konstruktionen av bestämmelserna om statstjänstemännens avgångsskyldighet anföres i huvudsak följande.

»Frågan om pensionsåldern för civila statstjänstemän var föremål för ingående prövning i samband med antagandet år 1934 av nu gällande civila tjänstepensionsreglementet. Statsmakternas beslut i ämnet innebar i första hand en utjämning av den starka differentiering av pensionsåldrarna för olika grupper av tjänstemän, som tidigare inom skilda delar av den civila statsförvaltningen rådde enligt 1907 års civila pensionslag samt 1920 års tjänstepensionslag för kommunikationsverken. Samtidigt företogs emellertid generellt en viss sänkning av den förutvarande pensionsåldersnivån. I tjänstepensionsreglementet infördes en huvudregel, enligt vilken pensionsåldern för civila tjänstemän i allmänhet utgör 60 år för tjänstemän i lönegraderna 1—12 och 65 år för övriga tjänstemän. Från denna huvudregel stadgades dock åtskilliga undantag. Av dessa undantag innebar flertalet fastställande av den högre pensionsåldern 63 år för vissa grupper med en pensionsålder enligt huvudregeln av 60 år. En del undantag gingo ut på sänkning av pensionsåldern till 63 år för befattningar, som eljest skulle varit förenade med pensionsåldern 65 år. För ett fåtal särskilda tjänstemannagrupper fastställdes slutligen liksom tidigare en pensionsålder av 55 år.

Bestämmandet av pensionsåldern 65 år för tjänstemän i allmänhet i högre grader och mellangrader innebar en sänkning med två år av den högsta pensionsåldern, vilken år 1907 ökats från 65 till 67 år. Motiveringen för denna sänkning byggde uteslutande på synpunkter sammanhängande med statsförvaltningens effektivitet. Det framhölls bland annat, att 67 år måste anses såsom en alltför hög pensionsålder, särskilt när det gällde befattningshavare i chefsställning eller eljest med ledande och mera ansvarsfulla uppgifter, samt att i den utomstatliga verksamhet, där ordnad pensionering förekomme, en så hög pensionsålder som 67 år i regel icke vore gällande.

Jämväl för sänkningen av pensionsåldern för lägre befattningar åberopades skäl, som hänförde sig till kravet på effektivitet i statsverksamheten, men beträffande dessa befattningar anfördes jämsides därmed även sociala skäl. I detta hänseende erinrades bland annat om den starka ökning av de arbetsföra åldrarna inom vårt lands befolkning, som ägt rum under de senaste årtiondena och som i samband med en förskjutning av åldersfördelningen vore att motse även under de närmaste tre decennierna. Dessa förhållanden hade gjort sig kännbara i form av en utbredd arbetslöshet bland de produktiva åldrarnas yngre årsgrupper. Det framhölls, att från åtskilliga håll förslag framställt till åtgärder ägnade att i den allmänna arbetsmarknaden främja en avkoppling av de högsta åldersgrupperna för att därigenom bereda ökade försörjningsmöjligheter för yngre arbetskraft.

Beträffande konstruktionen av de ordinarie statstjänstemännens pensionsrätt och avgångsskyldighet må påpekas vissa med dessa tjänstemäns grundlagsenliga ställning sammanhängande förhållanden, vilka äro av betydelse för bedömande av här avsedda frågor. Skyldighet att avgå från tjänsten inträder för ordinarie statstjänsteman vid pensionsålderns uppnående eller vid bestående invaliditet, sjukdom m. m., som inträffat dessförinnan. Någon rätt för tjänsteman att med pension avgå före den lagstadgade avgångs-

skyldighetens inträde föreligger icke. Bortsett från möjligheten att under vissa förutsättningar och efter Kungl. Maj:ts prövning i särskilda fall erhålla förtidspension tidigast fem år före pensionsålderns inträde existerar ej heller någon möjlighet för Kungl. Maj:t eller annan myndighet att medge en tjänsteman tillstånd till frivillig avgång utan förlust av rätten till pension. Å andra sidan finnas vissa möjligheter för tjänstemän att kvarstå i tjänst efter pensionsålderns inträde. Sålunda gäller beträffande tjänstemän i allmänhet, att den myndighet som äger att från tjänsten avskeda har befogenhet att medge en anstånd med avskedet, därest och så länge tjänstemannen provas kunna på tillfredsställande sätt gagna det allmänna, dock icke i något fall längre tid än sammanlagt två år. I samband med framläggandet av förslag till tjänstepensionsreglemente framhöll emellertid föredragande departementschefen, att denna möjlighet borde begagnas med stor varsamhet och att de fall, där avgångsåldern icke sammanföll med pensionsåldern, borde bliva rena undantagsfall. Genom särskilda cirkulär har sedermera vederbörande verks uppmärksamhet riktats på de direktiv, som sålunda givits för prövning av ansökningar om kvarstående i tjänst efter uppnådd pensionsålder.»

De sakkunniga hava härefter berört frågan om ändrade bestämmelser rörande tjänstemännens pensionsålder och därvid framhållit, att denna fråga icke inginge i direktiven för de sakkunnigas arbete samt att det vid de sakkunnigas tillkallande icke torde ha förutsatts, att någon ny prövning av denna fråga vore påkallad med hänsyn till den korta tid, som förflutit efter statsmakternas senaste ståndpunktstagande i frågan. Emellertid syntes enligt de sakkunnigas mening sedermera inträdda eller för framtiden sannolika ändringar i vissa av de förhållanden, på vilka statsmakternas ståndpunktstagande grundats, kunna motivera en förnyad granskning av spörsmålet om lämplig avgångstid för tjänstemännen. I och för sig talade givetvis statsfinansiella synpunkter för att äldre tjänstemäns arbetskraft, i den mån så befunes möjligt, tillvaratoges i ökad utsträckning, och det syntes även antagligt, att på befolkningsutvecklingen grundade skäl numera icke i samma grad som tidigare kunde åberopas mot anordningar i sådant syfte.

Härefter göra de sakkunniga följande uttalanden.

»Med hänsyn till vad förut anförts angående den ordinarie statsanställningens karaktär och vad därmed äger samband bör det emellertid erinras, att vissa olägenheter möta, därest man söker vinna det angivna syftet genom en höjning av pensionsåldrarna. En dylik åtgärd skulle nämligen med den hävdvunna konstruktionen av pensionsrätt och avgångsskyldighet för ordinarie statstjänstemän medföra rätt till kvarstående i tjänst icke blott för fullt arbetsdugliga och användbara befattningshavare utan även för tjänstemän, vilkas avkoppling med hänsyn till bristande arbetsduglighet vore ett intresse ur statsnyttans synpunkt. Teoretiskt vore det visserligen tänkbart, att olägenheterna i detta avseende kunde i viss mån motvägas av skärpta bestämmelser om avgångsskyldighet på grund av sjuklighet eller nedsatt arbetsförmåga före pensionsålderns uppnående, men erfarenheterna ha visat att i praktiken stora svårigheter möta att vinna tillräcklig rörelsefrihet och smidighet vid tvångspensionering av mindre arbetsdugliga tjänstemän. Med hänsyn härtill och till vad förut erinrats om motiven till sänkningen av den förutvarande högsta pensionsåldern torde det särskilt beträffande tjänstemän i de högre lönegraderna kunna dragas

i tvivelsmål, huruvida en generell återgång till den tidigare avgångsåldern kan ifrågakomma.

En annan utväg för frågans lösning vore att, utan höjning av pensionsåldrarna, i vidgad omfattning tillämpa bestämmelserna om anstånd med avsked efter uppnådd pensionsålder och på detta sätt genom ökat hänsynstagande till individuella variationer i tjänstedugligheten ernå större smidighet vid utnyttjandet av äldre tjänstemäns arbetskraft. Ehuru även sistnämnda utväg torde vara förenad med vissa olägenheter — bland annat med hänsyn till att den förutsätter ansökan från tjänstemännens sida om kvarstående i tjänst efter uppnådd pensionsålder samt en av ett flertal skilda myndigheter verkställd prövning med hänsyn till förhållandena i individuella fall — skulle dock på denna väg sannolikt kunna vinnas beaktansvärda resultat utan åsidosättande av nödig hänsyn till statsverksamhetens effektivitet. En fördel med denna lösning vore, att den kunde åstadkommas utan vittgående ändringar i pensionsbestämmelserna, att den kunde anpassas efter behovet under växlande situationer och att den sålunda bland annat skulle — jämsides med andra åtgärder för personell krisberedskap — lämpa sig för användande i ett krisläge, där en hastigt inträdande men måhända övergående knapphet på arbetskraft kräver relativt snabba omläggningar i arbetsorganisationen. Huruvida för underlättande av en lösning på sist antydda väg nuvarande anståndsbestämmelser böra underkastas jämkning, torde icke utan närmare undersökning kunna avgöras.

I anslutning till det anförda få de sakkunniga som sin mening uttala, att spörsmålet om ett utnyttjande i ökad omfattning av äldre statstjänstemäns arbetskraft samt om lämpliga utvägar härför synes vara förtjänt av övervägande.»

Utakottel.

Föreliggande förslag till utredning av frågan om höjning av pensionsåldern för statsanställda m. fl. motiveras huvudsakligen därmed, att de förhållanden, som rådde vid genomförandet år 1934 av en allmän sänkning av pensionsåldrarna, numera så väsentligt ändrats, att en omprövning av hithörande spörsmål vore påkallad. I motionerna framhålles, att 1934 års beslut fattades under intryck av en då rådande stark ungdomsarbetslöshet, som ansågs sammanhänga med den starka ökning av de arbetsföra åldrarna inom befolkningen, vilken ägt rum under de senaste årtiondena och som i samband med en förskjutning av åldersfördelningen kunde emotses även under de närmaste decennierna. Ur sociala synpunkter hade det då framstått såsom önskvärt att ernå en tidigare avkoppling av de äldsta åldersgrupperna i syfte att därigenom bereda ökade försörjningsmöjligheter för den yngre arbetskraften. Förhållandena ha emellertid, framhålla motionärerna, utvecklats i en annan riktning än man år 1934 kunde förutse. En tendens till minskning av de yngre årsklasserna har redan börjat göra sig märkbar. Ungdomsarbetslösheten har praktiskt taget försvunnit och i stället efterträts av brist på yngre arbetskraft. Samtidigt försiggår en ökning av antalet åldringar, vilken kan förutses komma att starkt stegra försörjningsbördan för de produktiva åldersgrupperna. Med hänsyn härtill och då vidare de nuvarande utomordentliga förhållandena kräva en anspänning av nationens alla krafter, måste enligt motionärernas mening åtgärder vidtagas för att utnyttja den äldre,

partiellt arbetsföra arbetskraften. Särskilt ur statsfinansiell synpunkt är det av vikt, att de möjligheter till avsevärda besparingar tillvaratagas, som på pensionsväsendets område stå att vinna genom att de anställda bibehållas i tjänst till högre ålder än för närvarande. Med hänsyn till vårt folks ökade vitalitet även vid högre åldrar synes detta kunna ske utan att effektiviteten i statsverksamheten behöver eftersättas. På i huvudsak nu angivna skäl förorda motionärerna, att frågan om en höjning av pensionsåldrarna snarast göres till föremål för utredning genom Kungl. Maj:ts försorg.

För egen del vill utskottet framhålla följande. Då de nuvarande pensionsåldrarna för de statsanställda fastställdes år 1934, skedde detta efter en ingående omprövning av Kungl. Maj:ts förslag från bankoutskottets och riksdagens sida. Huruvida det då fattade beslutet på lång sikt var det ur alla synpunkter bästa, är enligt utskottets förmenande ännu för tidigt att avgöra. I varje fall lärer man näppeligen med stöd av erfarenheterna rörande befolkningsutvecklingen under de senare åren kunna med fog göra gällande, att beslutet byggde på ett tillfälligt konjunkturförhållande och därför utgick från felaktiga förutsättningar. I själva verket befinna vi oss alltjämt i samma utvecklingsskede av befolkningsfördelningen, som utgjorde bakgrunden till de överväganden, vilka år 1934 i väsentlig mån föranledde sänkningen av pensionsåldern, särskilt för de lägre befattningarna. Enligt utskottets mening bör man icke draga alltför vittgående slutsatser av det nuvarande läget, vilket i hög grad präglas av extraordinära förhållanden. Redan med hänsyn till ovissheten, hur arbetsmarknaden kan komma att gestalta sig under mera normala förhållanden, måste utskottet ställa sig betänksamt till den i motionerna framförda tanken på en generell höjning av pensionsåldrarna för de statsanställda.

I detta sammanhang må emellertid erinras, att 1934 års beslut om sänkning av pensionsåldrarna motiverades icke blott av sociala hänsyn utan även av kravet på ökad effektivitet i statsförvaltningen. I sistnämnda avseende framhölls, att den fortskridande rationaliseringen av statsverksamheten numera oftast torde ställa större krav på befattningshavarnas kroppsliga och andliga vigör än vad fallet varit under tidigare rådande förhållanden. Detta uttalande har under de gångna åren ingalunda förlorat sin giltighet utan förtjänar alltjämt beaktande. 1938 års pensionssakkunniga hava i sitt ovan återgivna utlåtande påvisat, hurusom ur effektivitetssynpunkt en generell höjning av pensionsåldrarna särskilt beträffande tjänstemän i de högre lönegraderna skulle för statens vidkommande kunna medföra olägenheter därigenom, att staten nödgades i sin tjänst bibehålla även mindre arbetsdugliga befattningshavare. Enligt utskottets mening bör frågan om en höjning av pensionsåldrarna icke upptagas till övervägande, förrän en längre tids erfarenhet vunnits rörande verkningarna i olika avseenden av 1934 års reform. Det synes desto mer önskvärt att härutinnan intaga en avvaktande ståndpunkt som de sänkta pensionsåldrarna på grund av vissa övergångsbestämmelser ännu ej börjat tillämpas i full utsträckning. Härtill kommer, att alltför ofta

återkommande ändringar av pensionsåldrarna böra undvikas. Av det anförda framgår, att utskottet för sin del icke är berett att tillstyrka ens åtgärder av den förberedande art, som en utredning om pensionsåldrarnas höjning utgör. Med hänsyn härtill får utskottet avstyrka motionärernas förslag om riksdagsskrivelse i ämnet till Kungl. Maj:t.

Den ståndpunkt, utskottet sålunda intager till frågan om en generell höjning av pensionsåldrarna, bör emellertid enligt utskottets mening icke föranleda, att det väckta spörsmålet om ett utnyttjande i ökad omfattning av äldre statstjänstemäns arbetskraft undanskjutes. I anslutning till vad 1938 års pensionsakkunniga yttrat, anser utskottet en lämplig lösning härvidlag vara, att tjänstedugliga befattningshavare medgivas kvarstå i tjänst efter pensionsålderns inträde. Härigenom möjliggöres en smidig anpassning efter det förändrade tidsläget utan att statsmakterna fördenskull behöva binda sig för en höjning av pensionsåldrarna, som måhända framdeles kan komma att visa sig förhastad. Enligt gällande föreskrifter har den myndighet, som äger att från tjänsten avskeda, befogenhet att medgiva anstånd med avskedet, därest och så länge befattningshavaren prövas kunna på tillfredsställande sätt gagna det allmänna, dock icke i något fall längre tid än sammanlagt två år. Såsom pensionsakkunniga framhållit, har enligt särskilda direktiv till myndigheterna möjligheten att medgiva anstånd med avsked hittills begagnats med stor varsamhet, ehuru undantag från denna regel i vissa fall — t. ex. i fråga om i statens tjänst anställd sjuksköterskepersonal — befunnits påkallade. Möjligheten att bevilja anstånd med avsked synes enligt utskottets mening kunna utnyttjas såsom en provisorisk åtgärd för att under nuvarande läge tillförsäkra staten erforderlig arbetskraft och samtidigt nedbringa statsutgifterna. Härvid böra emellertid statsnyttans synpunkter vara avgörande och sålunda anstånd med avsked medgivas endast i den mån vederbörande prövas kunna effektivt fullgöra sina arbetsuppgifter. Utskottet får för sin del föreslå, att riksdagen uttalar sig för att ändrade direktiv om tillämpningen av gällande anståndsbestämmelser meddelas i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet nu förordat.

Möjligheten att medgiva anstånd med avsked ur tjänst är såsom nyss erinrats begränsad till högst två år. Denna anståndstid torde i vissa fall särskilt för personal med låg pensionsålder kunna visa sig vara väl knapp. En förlängning av nämnda tid till förslagsvis tre år synes utskottet fördenskull böra övervägas. Härför erfordras emellertid vissa ändringar i pensionsförfattningarna. Enligt utskottets mening torde det vara lämpligt, att här berörda spörsmål tages under omprövning i samband med den revision av gällande lagstiftning om statstjänstemännens pensionsförhållanden, som 1938 års pensionsakkunniga hava att verkställa. I enlighet härmed finner utskottet sig böra föreslå, att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller, att åt nämnda sakkunniga uppdrages att utreda frågan om en förlängning av gällande anståndstid för avsked ur tjänst, samt att Kungl. Maj:t för riksdagen framlägger det förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Åberopande det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av förevarande motioner I: 75 och II: 134, likalydande, samt I: 113 och II: 179, likalydande, må i skrivelse till Kungl. Maj:t *dels* uttala sig för en vidgad tillämpning av bestämmelserna om anstånd med avsked ur tjänst efter uppnådd pensionsålder i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet ovan förordat, *dels ock* anhålla, att Kungl. Maj:t ville ej mindre uppdraga åt 1938 års pensions-sakkunniga att utreda frågan om en förlängning av gällande anståndstid för avsked ur tjänst vid uppnådd pensionsålder än även för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 4 april 1940.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar Åkerberg, Holmström, Berling*, Friggeråker*, Nilsson i Mölndal, Leander, Andersson i Jäger och Lindblom;

från andra kammaren: herrar Lovén*, Paulsen, Andersson i Falkenberg, K. A. Westman, Gustavson i Västerås, Osberg, Svedman och Andersson i Lindome.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar Holmström, Andersson i Jäger, Lindblom, Osberg och Svedman, vilka ansett att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Såsom i motionerna framhålles, fattades 1934 års beslut om en väsentlig allmän sänkning av pensionsåldrarna under intryck av den då rådande starka ungdomsarbetslösheten, som man räknade med skulle bli bestående under en avsevärd tid framåt. Ur sociala synpunkter ansågs det då önskvärt att ernå en tidigare avkoppling av de äldsta åldersgrupperna i syfte att därigenom bereda ökade försörjningsmöjligheter för den yngre arbetskraften. En sänkning av pensionsåldrarna ansågs dessutom önskvärd ur effektivitetssynpunkt.

Det saknades förvisso icke varnande röster mot den radikala nedskärningen av pensionsåldern för den övervägande delen av de statsanställda. I en vid bankoutskottets utlåtande nr 60 fogad, av herr Lindgren m. fl. avgiven reservation uttalades sålunda betänkligheter mot det av utskottet tillstyrkta, av riksdagen sedermera godkända förslaget. I reservationen framhölls bland annat, att de fördelar, som man velat vinna genom sänkningen av pensionsåldrarna, från allmän social synpunkt komme att avsevärt motverkas genom att många befattningshavare bleve pensionerade vid en ålder, då de ännu vore fullt arbetsföra och konkurrensdugliga på arbetsmarknaden. Kostnaderna för pensioneringen av de statsanställda skulle vidare komma att avsevärt ökas. Ur effektivitetssynpunkt och med hänsyn till tjänstens krav vore förslaget icke tillfyllest motiverat i betraktande av den höjning av folkhälsan, som enligt allmän erfarenhet inträtt under senare tid till följd av förbättrade levnadsvillkor. Reservanterna hemställde, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam förnyad utredning angående lämplig pensionsålder för tjänstemän och arbetare i statens tjänst.

Utvecklingen har onekligen givit dem rätt, vilka år 1934 förfäktade den meningen, att den då genomförda sänkningen av pensionsåldrarna sträckte sig för långt och i alltför hög grad byggde på det dåvarande konjunkturen för att kunna skapa en lösning av bestående värde. En tendens till minskning av de yngre årsklasserna har redan börjat göra sig märkbar. Ungdomsarbetslösheten har praktiskt taget försvunnit och i stället efterträts av brist på yngre arbetskraft. Samtidigt försiggår en ökning av antalet åldringar, vilken kommer att starkt stegra försörjningsbördan för de produktiva åldersgrupperna.

Med hänsyn till det nu sagda och då vidare de inträdda utomordentliga förhållandena under en säkerligen avsevärd tid framåt kräva en anspänning av nationens alla krafter, finner utskottet sig böra giva sin anslutning till motionärernas uppfattning, att åtgärder äro påkallade i syfte att utnyttja den äldre arbetskraften. Därför gäller det att undvika det uppenbara slöseri med arbetskraften, som avkopplingen av arbetsduglig personal vid en för tidig ålder innebär. Men även den partiellt arbetsföra arbetskraften bör tagas i anspråk. Ur statsfinansiell synpunkt är det nödvändigt, att de möjligheter till avsevärda besparingar tillvaratagas, som på pensionsväsendets område stå att vinna genom att de anställda bibehållas i tjänst till högre ålder än för närvarande. Enligt en i motionerna I: 75 och II: 134 återgiven beräkning kunna dessa besparingar för närvarande uppskattas till minst 5 miljoner kronor årligen, och de komma i framtiden att ytterligare ökas. Med hänsyn till vårt folks ökade vitalitet även vid högre åldrar synes en ökning av pensionsåldrarna kunna ske utan att effektiviteten i statsverksamheten behöver efter sättas.

Av det anförda framgår, att de förhållanden som rådde vid genomförandet av 1934 års beslut om sänkning av pensionsåldrarna numera så väsentligt ändrats, att en omprövning av hithörande spörsmål måste anses vara påkallad. Anledning att avvakta ytterligare någon tids erfarenhet, innan utred-

ningen igångsättes, torde icke föreligga. Utskottet finner sig därför böra tillstyrka det i motionerna framställda förslaget, att frågan om en höjning av pensionsåldrarna göres till föremål för skyndsam utredning genom Kungl. Maj:ts försorg.

Enligt gällande föreskrifter har den myndighet, som äger att från tjänsten avskeda, befogenhet att medgiva anstånd med avskedet, därest och så länge befattningshavaren prövas kunna på tillfredsställande sätt gagna det allmänna, dock icke i något fall längre tid än sammanlagt två år. Såsom 1938 års pensionsakkunniga framhållit, har enligt särskilda direktiv till myndigheterna möjligheten att medgiva anstånd med avsked hittills begagnats med stor varsamhet, ehuru undantag från denna regel i vissa fall — t. ex. i fråga om i statens tjänst anställd sjuksköterskepersonal — befunnits påkallade. Så länge nuvarande låga pensionsåldrar gälla, torde enligt utskottets mening bestämmelserna om anstånd med avsked kunna utan risk ur effektivitetssynpunkt erhålla vidgad tillämpning. Därigenom skulle de ogynnsamma verkningarna av de låga pensionsåldrarna kunna minskas. Anståndsörfarandet torde emellertid endast kunna anlitas såsom en provisorisk åtgärd för att, intill dess frågan om en generell höjning av pensionsåldrarna bragts till sin lösning, tillförsäkra staten erforderlig arbetskraft och samtidigt nedbringa statsutgifterna. Sagda förfarande kan nämligen icke — på grund av svårigheterna att ernå en rättvis och enhetlig prövning inom hela statsförvaltningen av ansökningar att få kvarstå i tjänst — ersätta en generell förhöjning av pensionsåldrarna och bör därför icke tillämpas i större omfattning annat än för en mera begränsad tid. Med hänsyn till nu anförda synpunkter får utskottet för sin del föreslå, att riksdagen uttalar sig för att ändrade direktiv om tillämpningen av gällande anståndsbestämmelser meddelas i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet nu förordat.

Åberopande det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av förevarande motioner I: 75 och II: 134, likalydande, samt I: 113 och II: 179, likalydande, må i skrivelse till Kungl. Maj:t *dels* anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa skyndsam utredning av frågan om höjning av pensionsåldrarna för statsanställda m. fl. samt där-
efter för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda, *dels ock* uttala sig för en vidgad tillämpning av bestämmelserna om anstånd med avsked ur tjänst efter uppnådd pensionsålder i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet ovan förordat.»